

የኢትዮጵያ ሰብአዊ መብቶች ኮሚሽን

ማብራሪያ

የዘር ማጥፋት ወንጀል እና በሰብአዊነት ላይ ስለሚፈጸም ወንጀል

“የግፍና ጭካኔ ወንጀል” ምንድነው?

“የዘር ማጥፋት ወንጀል” እና “በሰብአዊነት ላይ የሚፈጸም ወንጀል” የሚያመሰግናቸው አንኳር ነጥቦች አሉ። የዘር ማጥፋት ወንጀል፣ በሰብአዊነት ላይ የሚፈጸም ወንጀል እና የጦር ወንጀል “የግፍ እና ጭካኔ ወንጀል” በሚል የወል ስም ይታወቃሉ። የግፍና ጭካኔ ወንጀሎች መላውን የሰው ዘር ህሊና የሚያውኩ እጅግ ከባድና ዘግናኝ ተግባራት በመሆናቸው ዓለም አቀፍ ወንጀል ናቸው። ዓለም አቀፍ ወንጀል በመሆናቸውም እንደዚህ ዓይነት የግፍና ጭካኔ ወንጀሎች በብሔራዊ ሕግጋት በግልጽ ወንጀል ተብለው ባይደነገጉም እንኳን ድርጊቶቹን የሚፈጽሙ ሰዎች በወንጀል ከመጠየቅና ከመቀጣት ሊያመልጡ አይችሉም። የግፍና ጭካኔ ወንጀል የፈጸሙ ሰዎች ድርጊቱን በፈጸሙበት ሀገር ሕግ ወይም እንደሁኔታው በዓለም አቀፍ ደረጃ በሌላ ሀገር ወይም በዓለም አቀፍ የወንጀል ፍርድ ቤት ተዳኝተው ቅጣት ይጣልባቸዋል። የዘር ማጥፋት እና በሰብአዊነት ላይ የሚፈጸሙ ወንጀሎች በጦርነትም ሆነ በሰላም ጊዜ ቢፈጸሙ በወንጀል ተግባርነት የሚያስቀጡ ሲሆን፤ የጦር ወንጀል የሚፈጸመው ስያሜው እንደሚያመለክተው፣ በጦርነት አውድ ብቻ ነው።

የዘር ማጥፋት ወንጀል እና በሰብአዊነት ላይ የሚፈጸም ወንጀል የሚሉት ፅንሰ ሃሳቦች ጥቅም ላይ የዋሉት በሁለተኛው የዓለም ጦርነት ወቅት በአውሮፓ በሚኖሩ አይሁዶች ላይ የተፈጸመውን አስቃቂ እልቂት ተከትሎ በመሆኑ ተመሳሳይ ታሪካዊ አመጣጥ አላቸው። ከሁለተኛው የዓለም ጦርነት በኋላ ባለው የዓለም አቀፍ ሕግ ዑደት የዘር ማጥፋት ወንጀል እና በሰብአዊነት ላይ የሚፈጸም ወንጀል ራሳቸውን የቻሉ ዓለም አቀፍ ወንጀሎች ሆነው መውጣት ችለዋል።

“የዘር ማጥፋት ወንጀል” ምን ማለት ነው? “በሰብአዊነት ላይ የሚፈጸም ወንጀልስ”?

በዓለም አቀፍ ሕግ መሠረት የዘር ማጥፋት ወንጀል ማለት አንድን በሕግ ጥበቃ የሚደረግለት ቡድን ሙሉ በሙሉ ወይም በከፊል ለማጥፋት በማሰብ ሆነ ተብሎ የሚፈጸም ተግባርን (ለምሳሌ፣ በመግደል፣ ከባድ አካላዊ ወይም ሥነልቦናዊ ጉዳት በማድረስ ወይም ዘር መተካት ወይም ውልደትን የሚገድቡ እርምጃዎችን በመውሰድ) የሚገልጽ የሕግ ጽንሰ ሃሳብ ነው። በሕግ ጥበቃ የሚደረግለት ቡድን ማለት አንድ የብሔር፣ የዘር ወይም የሃይማኖት ማንነት ላይ ተመስርቶ ተለይቶ የሚታወቅ የህብረተሰብ ክፍል ወይም ቡድን ማለት ነው።

በሌላ በኩል በሰብአዊነት ላይ የሚፈጸም ወንጀል ማለት በተቀናጀ እና በተስፋፋ ሁኔታ ሆነ ተብሎ በሲቪል ሰዎች ላይ በማነጣጠር የሚፈጸሙ እንደ ግድያ፣ የሰዎችን ደብዛ ማጥፋት፣ ማስቃደት፣

አስገዳዶ መድፈር፣ አንድን ተለይቶ የሚታወቅ ቡድን ወይም የማኅበረሰብ ክፍልን ለይቶ ማሳደድና ማጥቃትን ይህን የመሳሰሉ በአካል ደኅንነት ወይም ሥነ-ልቦና ላይ ከፍተኛ ጉዳትና ስቃይ የሚያመጡ ኢሰብአዊ ድርጊቶችን የሚገልጽ የሕግ ጽንሰ ሃሳብ ነው። የዘር ማጥፋት ወንጀል በባህሪው የተለየ ማንነት ባላቸው ቡድኖች ላይ አነጣጥሮ ቡድኑን ሙሉ በሙሉ ወይም በከፊል ለማጥፋት የሚፈጸሙ ጥቃቶችን የሚመለከት ሲሆን፣ በሰብአዊነት ላይ የሚፈጸሙ ወንጀሎች በአንጻሩ የግድ በአንድ ቡድን የተለየ ማንነት ላይ የተመሰረተ ጥቃት ባይሆንም፣ የቡድን ማንነታቸው ምንም ይሁን ምን በማናቸውም ሲቪል ሰዎች ላይ ከሚደርሱ ጥቃቶች ጋር በተያያዘ ተፈጻሚነት ሊኖረው የሚችል ነው።

በዘር ማጥፋት ወንጀል እና በሰብአዊነት ላይ የሚፈጸም ወንጀል መካከል ያለው ልዩነት ምንድነው?

ሁለቱም አይነት ወንጀሎች የሚገለጹባቸው ተመሳሳይ አይነት ድርጊቶች ቢኖሩም (ለምሳሌ፣ ግድያ፣ የአካል ጉዳት ማድረስ) መሰረታዊ ልዩነቶች ግን አሏቸው። ልዩነቶቻቸው በወንጀልነት ከተደነገጉት ድርጊቶቹ አፈጻጸምና እና ከወንጀል ፈጻሚው ሃሳብ (የአዕምሮ ሁኔታ) ጋር የሚያያዙ ናቸው። አንድን ድርጊት (ለምሳሌ፣ ግድያ) በሰብአዊነት ላይ የተፈጸመ ወንጀል ነው ለማለት “በተቀናጀና እና በተስፋፋ ሁኔታ የተፈጸመ ጥቃት አካል” መሆን አለበት።

በአንጻሩ የዘር ማጥፋት ወንጀልን በተመለከተ ዋናው ነገር የድርጊቶቹ ፈጻሚዎች አንድን ቡድን ሙሉ በሙሉ ወይም በከፊል ለማጥፋት በማሰብ ድርጊቶቹን መፈጸማቸው ሲሆን፣ ድርጊቶቹ የግድ በተስፋፋ ሁኔታ የተፈጸሙ ጥቃቶች መሆን አይጠበቅባቸውም። በመሆኑም በዘር ማጥፋት ወንጀል እና በሰብአዊነት ላይ የሚፈጸም ወንጀል መካከል ያለው መሠረታዊ ልዩነት የድርጊቱ ፈጻሚ ሃሳብ ምንድን ነው የሚለው ላይ ነው። በሰብአዊነት ላይ የተፈጸመ ወንጀል ነው ለማለት ወሳኙ ነጥብ የድርጊቱ ፈጻሚ ድርጊቱ በተቀናጀና በተስፋፋ ሁኔታ በሲቪል ሰዎች ላይ ያነጣጠረ ጥቃት አካል መሆኑን እያወቀ ወይም ድርጊቱ የዚህ ጥቃት አካል እንዲሆን አስቦ የተሳተፈ መሆኑ ነው። በሌላ በኩል የዘር ማጥፋት ወንጀል ተፈጽሟል ለማለት የድርጊቱ ፈጻሚ የተባለውን ድርጊት (ለምሳሌ፣ ግድያ) ሆን ብሎ መፈጸሙ ብቻ ሳይሆን ድርጊቱን የፈጸመው በተለይ አንድን ቡድን “ለማጥፋት በማሰብ” መሆኑም መረጋገጥ አለበት።

“አንድን ቡድን የማጥፋት ሃሳብ” መኖሩን ማረጋገጥ ለምን ያስፈልጋል?

የዘር ማጥፋት ወንጀልን “ዘር ማጥፋት” የሚለውን ስያሜ የሚያሰጠው ወይም “የወንጀሎች ሁሉ ወንጀል” የሚያስብለው “አንድን ቡድን ለማጥፋት በማሰብ” የተፈጸመ ወንጀል መሆኑ ነው።

ከዚህ ጋር በተያያዘ ዓለም አቀፍ የወንጀል ፍርድ ቤቶች እና ምሁራን የዘር ማጥፋት ወንጀል ትልቁ፣ አደገኛውና እና ዘግናኙ ወንጀል እንደመሆኑ ይህንን የወንጀል ፍረጃ በሰፊው በመጠቀም የወንጀሉን አደገኛነትና ደረጃ ከማቃለል መቆጠብ እንደሚገባ ይመክራሉ¹። እንዲያውም አንዳንድ ምሁራን የዘር ማጥፋት ወንጀል የሚለውን አገላለጽ በመንግስት አቀናባሪነት አንድን ቡድን ለማጥፋት በሰፊው የሚፈጸም ጥቃትን ለመግለጽ ብቻ ጥቅም ላይ እንዲውል ያሳስባሉ። በሌላ በኩል በሰብአዊነት ላይ የሚፈጸሙ ወንጀሎችን በተመለከተ አንድን የተለየ ቡድን ማሳደድና ማጥቃትን የሚመለከተውን በሰብአዊነት ላይ የሚፈጸም ወንጀል (persecution as crime against humanity) ጨምሮ ወንጀሉ ተፈጽሟል ለማለት አንድን ቡድን የማጥፋት ሃሳብ ወይም እቅድ የነበረ መሆኑን ማሳየት አስፈላጊ እንዳልሆነ ልብ ማለት ያስፈልጋል።

¹ See W. Schabas, *Genocide in International Law*, (2nd ed., 2009), p. 10; See also “Rwanda: The Preventable Genocide”, Organization of African Unity (OAU) International Panel of Eminent Persons to Investigate the 1994 Genocide in Rwanda and the Surrounding Events (African Union 2000), para 1.15.

በመሆኑም በተለይ አንድን ቡድን የማጥፋት ሃሳብ መኖሩን ማሳየት ባለመቻሉ የዘር ማጥፋት ደረጃ የማይደርሱ በአንድ የማኅበረሰብ ክፍል ወይም ቡድን ላይ የሚፈጸሙ ጥቃቶች ድርጊቶቹ “በተቀናጀና እና በተስፋፋ ሁኔታ የተፈጸመ ጥቃት አካል” መሆኑንና ፈጻሚዎቹም ድርጊታቸው የዚህ ጥቃት አካል መሆኑን እያወቁ የፈጸሙት መሆኑን ማረጋገጥ እስከተቻለ ድረስ በሰብአዊነት ላይ የተፈጸመ ወንጀል (በተለይም አንድን የተለየ ቡድን ማሳደድና ማጥቃትን የሚመለከተው የወንጀል ክፍል) ተደርገው ይወሰዳሉ። በእርግጥ አንድን ተለይቶ የሚታወቅ ቡድን ወይም የማኅበረሰብ ክፍል በማሳደድና በማጥቃት በሰብአዊነት ላይ የሚፈጸም ወንጀል (persecution as crime against humanity) ከሌሎች በሰብአዊነት ላይ የሚፈጸሙ ወንጀሎች በተለየ መልኩ አንድን የተለየ ማንነት ያለውን የማኅበረሰብ ክፍል ለይቶ የማጥቃት ሃሳብ መኖሩን ማረጋገጥ ያስፈልጋል። ይሁንና አንድን ቡድን ለይቶ የማጥቃት ሃሳብ መኖሩን ማረጋገጥ አንድን ቡድን ወይም የህብረተሰብ ክፍል የማጥፋት ሃሳብ መኖሩን እንደማረጋገጥ አስቸጋሪ አይደለም።

ልብ ሊባል የሚገባ

በሕግ ትንተና እና በማኅበረሰብ ምናብ የዘር ማጥፋት ወንጀል ከሌሎች ወንጀሎች ሁሉ የከፋ አደገኛ ወንጀል ተደርጎ መወሰዱ በሰብአዊነት ላይ የሚፈጸሙ ወንጀሎችን ተራ ወይም ቀላል ወንጀሎች አያደርጋቸውም። ከዚህ ጋር በተያያዘ ዓለም አቀፉ የሩዋንዳ የወንጀል ፍርድ ቤት “የዘር ማጥፋት ወንጀል እና በሰብአዊነት ላይ የሚፈጸሙ ወንጀሎች በባህሪያቸው ዘግናኝ እና መላውን የሰው ዘር ህሊና የሚያውኩ በመሆናቸው እጅግ ከባድ ወንጀሎች ያደርጋቸዋል”² ይላል። በተመሳሳይ መልኩ ዓለም አቀፉ የዩጎዝላቪያ የወንጀል ፍርድ ቤት የዘር ማጥፋት ወንጀልም ሆነ አንድን ቡድን ለይቶ በማጥቃት በሰብአዊነት ላይ የሚፈጸም ወንጀል “አንድን ቡድን ከሌላ ቡድን በመለየት የማጥቃት ተግባር በመሆናቸው ልዩ ትኩረት ሊሰጣቸው ይገባል”³ በማለት ገልጿል። በመሆኑም በሰብአዊነት ላይ የሚፈጸሙ ወንጀሎች፣ በተለይ ቡድኖችን ለይቶ በማሳደድ እና በማሳደድ የሚፈጸም ሲሆን ከዘር ማጥፋት ወንጀል ባልተናነሰ መልኩ ሊወገዝ ይገባል።

ሌላው ጉዳይ የዘር ማጥፋት ወንጀል እና በሰብአዊነት ላይ የሚፈጸሙ ወንጀሎች በሕግ እና በሞራል እይታ ያላቸው አንጻራዊ ክብደትን በተመለከተ የሚደረጉ ክርክሮች ቢኖሩም፣ ሁለቱም አይነት ወንጀሎች በተጎጂዎች ላይ በሚኖራቸው ውጤት ሲመዘኑ ይህን ያህል ልዩነት ላይኖራቸው ይችላል። ምንም እንኳን በድርጊቱ ፈጻሚዎች እጅግ እኩይ ዓላማ ምክንያት የዘር ማጥፋት ወንጀል እጅግ የሚኮነን ጥፋት ቢሆንም፣ ይህ ወንጀል ሁልጊዜ በሰብአዊነት ላይ ከሚፈጸሙ ወንጀሎች የከፋ ጠስ ወይም ጥፋት ያደርሳል ማለት አይደለም። የዘር ማጥፋት ወንጀል መፈጸሙን ለማረጋገጥ አንድን ቡድን ለማጥፋት የተደረገ መሆኑን ማሳየትን ግድ የሚል ቢሆንም፣ በሰብአዊነት ላይ እንደሚፈጸም ወንጀል “በተቀናጀና እና በተስፋፋ ሁኔታ” መፈጸሙን ማሳየት የማይጠይቅ በመሆኑ ብዙ ጉዳት ሳይደርስ የዘር ማጥፋት ወንጀል ተፈጽሟል የሚባልበት ሁኔታ ሊፈጠር ይችላል። በአንጻሩ በሰብአዊነት ላይ የሚፈጸም ወንጀልን በተመለከተ ሁሉም ጥቃቶቹ “በተቀናጀና እና በተስፋፋ ሁኔታ” የተፈጸሙ መሆኑን ማሳየት የግድ ይላል። ምንም እንኳን የዘር ማጥፋት ተግባር በስፋት ሊፈጸም የሚችል ቢሆንም፣ የዘር ማጥፋት ወንጀል ተፈጽሟል ለማለት በዋነኛነት የሚጠየቀው የድርጊቶቹ በስፋት መፈጸም ሳይሆን፣ አንድን ቡድን ለማጥፋት ሃሳብ መኖሩ በመሆኑ፣ የዘር ማጥፋት ወንጀል ተፈጽሟል ቢባልም የጉዳቱ መጠን በሰብአዊነት ላይ ከተፈጸመ ወንጀል ያነሰ ሊሆን ይችላል። በዚህ መልኩ በሰብአዊነት ላይ የሚፈጸም ወንጀል ከዘር ማጥፋት ወንጀል የከፋ መጠን ሰፊ ጉዳት ያደረሰ እንደሆነ፣ እንደ ነገሩ ሁኔታ በወንጀሉ ፈጻሚዎች ላይ የዛኑ ያህል የከበደ ቅጣት ሊያስከትል ይችላል።

ማስታወሻ

² Prosecutor v. Rugambarara, Case No. ICTR-00-59-T, Sentencing Judgement (TC), 16 November 2007, para. 19
³ Blagojević and Jokić, Case No. IT-02-60-T, Judgement, 17 January 2005, para. 834

የኢትዮጵያ ሰብአዊ መብቶች ኮሚሽን (ኢሰመኮ) የአርቲስት ሃጫሉ ሁንዴሳ ግድያን ተከትሎ በተከሰተው የፀጥታ መደፍረስ ምክንያት የተፈጸሙ የሰብአዊ መብቶች ጥሰትን በተመለከተ ታህሣሥ 23 ቀን 2013 ዓ.ም. ባወጣው ምርመራ ሪፖርት በዝርዝር እንደተመለከተው፤ የአርቲስት ሃጫሉ ሁንዴሳ ግድያን ተከትሎ በተነሳው ሁከት የተፈጸሙ ድርጊቶች በሰብአዊነት ላይ የሚፈጸም ወንጀል መስፈርቶችን ያሟላሉ። በተለይም፦

- በአብዛኛው በቡድን የተደራጁ ሰዎች ከቦታ ቦታ እየተንቀሳቀሱ ብዙ ሰዎችን በድንጋይ፣ በዱላ፣ በገጆራ፣ በመጥረቢያ፣ በዶማ፣ በስለት እና በእሳት በማቃጠል በአሰቃቂ ሁኔታ መግደላቸው፤ የአካልና የሥነ-ልቦና ጉዳት ማድረሳቸው፤ ንብረት ማውደማቸው፤ ነዋሪዎችን ከመኖሪያቸው ማፈናቀላቸው፤
- ጥቃቶቹ ከሰኔ 22 ቀን 2012 ዓ.ም. ሌሊት ጀምሮ እስከ ሰኔ 24 ቀን 2012 ዓ.ም. ድረስ ቢያንስ በ40 የተለያዩ ቦታዎች በስፋት መፈፀማቸው፤
- ጥቃቱ የተፈፀመው በከፊል በብሔር ወይም በኃይማኖታቸው ተለይተው የተመረጡ ሰዎችን ከየቤታቸው ለይቶ በማሳደድና በማጥቃት፤ በከፊል ደግሞ የቡድን ማንነትን ሳይለይ ሲቪል ሰዎችን ሆነ ብሎ በማጥቃት መሆኑ፤
- ጥቃቱ በተፈፀመበት ወቅት በማኅበራዊ ሚዲያና የተወሰኑ የቴሌቪዥን ጣቢያዎች ይተላለፉ ከነበሩት መልዕክቶችና እንዲሁም በወንጀል ድርጊቱ የተሳተፉ ሰዎችና ቡድኖች ያሰሟቸው ከነበረው መፈክሮች መረዳት እንደሚቻለው ጥቃቱን የፈፀሙት ሰዎች ድርጊታቸው በሲቪል ሰዎች ላይ በተቀናጀና በተስፋፋ ሁኔታ እየተፈፀመ ያለ ጥቃት አካል እንደሆነ እያወቁ ወይም እንዲሆን በማሰብ የፈፀሙት ስለመሆኑ የተረጋገጠ በመሆኑ፤

በእነዚህ ሁሉ ምክንያቶች፣ የአርቲስት ሃጫሉ ሁንዴሳ ግድያን ተከትሎ በተነሳው ሁከት የተፈጸሙ ድርጊቶች አጠቃላይ ሁኔታና የድርጊቶቹ አፈጻጸም በተቀናጀ እና በተስፋፋ ሁኔታ በሲቪል ሰዎች ላይ ያነጣጠረና በከፊል በብሔርና በኃይማኖት የተለዩ የማኅበረሰብ ክፍሎችን በማሳደድና በማጥቃት በሰብአዊነት ላይ የተፈጸመ (Crime Against Humanity) መሆኑን ያመለክታል።

በሪፖርቱ በግልጽ እንደተመለከተው፣ በኢትዮጵያ የዘር ማጥፋት ወንጀልን ጨምሮ የግፍና ጭካኔ ወንጀሎች ስጋት በመኖሩ፤ የፌደራል እና የክልል መንግሥታት የተሟላ የግፍና ጭካኔ ወንጀል መከላከያ ስትራቴጂ ነድፈው በአፋጣኝ ተግባራዊ እንዲያደርጉ ኢሰመኮ በአፅንዖት አሳስቧል።